

**СТАНОВИЩЕ НА ДИСЕРТАЦИОНЕН ТРУД ЗА ПРИСЪЖДАНЕ
НА НАУЧНАТА И ОБРАЗОВАТЕЛНА СТЕПЕН „ДОКТОР“**

Автор на дисертационния труд: Милослав Данов Бонов

БФ на СУ „Св. Климент Охридски“

Катедра Практическо богословие

Научна област на Висшето образование: 2. Хуманитарни науки

Професионално направление 2.4. Религия и Теология

Научна специалност: ТЕОЛОГИЯ (Литургика)

**Тема на дисертационното изследване: „ЗАСТЪПНИЧЕСТВОТО НА СВЕТИИТЕ В
МОЛИТВЕНИТЕ ПОСЛЕДОВАНИЯ НА ЛИТУРГИЯТА ОТ ВИЗАНТИЙСКИЯ
РИТУАЛ (ПО СЛАВЯНСКИТЕ ИЗВОРИ ОТ XV-XIX ВЕК)“**

Изготвил становището: свещ. доц. д-р Стоян Илиев Чиликов; Катедра
Теология, Философско – исторически факултет на ПУ „Паисий Хилендарски“.

Становището е изготвено в съответствие с изискванията на Закона за развитие на академичния състав на Република България, Правилника за неговото прилагане и Нов Правилник за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в СУ „Св. Климент Охридски“, изменен и допълнен от АС на 26.05.2021г.

Рецензирането на материалите е съгласно заповед на Ректора на СУ „Св. Климент Охридски“ за назначаване на научно жури, № РД 38-67/05.02.2024г. **Милослав Данов Бонов** е предоставил всички необходими документи относно процедурата за защита на дисертационния труд.

1. Данни за дисертанта и процедурата

Дисертантът **Милослав Данов Бонов** е завършил паралелния двугодишен курс на СДС „Св.Иван Рилски“ - София. След това следва в магистърска програма „Вяра и живот“ при Богословския факултет на Софийския университет. Продължава богословското си образование в докторската програма на БФ на СУ. Изпълнил е индивидуалния си план и е отчислен с право на защита. Дисертационният труд, който ми е предоставен за становище,

е обсъден на заседание на катедра „Практическо богословие“ на БФ на СУ. На същото заседание е взето решение той да бъде допуснат до публична защита. На първото заседание на научното жури е избран председател и са определени авторите за съставяне на рецензии и становища. Процедурата е спазена и считам, че няма допуснати нарушения. Докторантът успешно е изпълнил своя индивидуален учебен план и отговаря на изискванията на Закона за развитие на академичния състав в РБ и на изискванията на Правилника за придобиване на научни степени в СУ „Св. Климент Охридски“. В предложения дисертационен труд не е установено плагиатство.

2. Данни за дисертацията, автореферата и публикациите

Дисертационният труд е с общ обем от 237 стандартни компютърни страници. Той съдържа съкращения, увод, три глави, заключение, приложение и списък от използвана литература. Библиографията се състои от извори и използвана литература на кирилица, латиница и на гръцки език, както и електронни издания.

Дисертационният труд съдържа предмет, обект, задачи и методология на научното изследване. Текстът на дисертационното изследване е структуриран в три самостоятелни глави.

Първа глава на изследването е озаглавена „Светостта като основна цел на човека след грехопадението“. Тя се състои от три подточки, в които авторът прави опит да аргументира догматически църковното учение за застъпничество на светиите на базата на библейската и светоотеческата традиция.

Втора глава е озаглавена „Мястото на светиите в православното богослужение след IV век“. В тази част от дисертацията е проследено развитието на Византийския ритуал и застъпничеството на светиите спрямо него. Отделено е необходимото внимание на развитието на проскомидийния чин и застъпничеството на светиите според него.

Трета глава е озаглавена „Култът към светиите във византийския ритуал според славянските извори от XV-XIX век“. Тази е основната глава според заглавието на дисертационния труд. В нея авторът, на базата на изворов материал, сравнява различните редакции от Византийския ритуал с цел да докаже византийската приемственост, както и застъпничеството на светиите в двете традиции – славянската и византийската.

Авторефератът е съставен съгласно изискванията и коректно отразява съдържанието на дисертационния труд. Дисертантът е предоставил необходимите публикации, които се изискват според Правилника на СУ за допускане до защита на дисертационния труд.

3. Оценка на научните приноси

Авторът е извел четири научни приноса на дисертационното съчинение:

1. Едно от малкото изследвания в българското литургично богословие, което разглежда славянски извори на български, руски и сръбски език с различните им редакции, които са в употреба във ВЛР;
2. Проследява се и се доказва византийската приемственост в литургичната традиция на народите използвали за богослужението стария български език и особено текстовете, отразяващи ЗС, като основна част от Евхаристийния канон (Анафората) от Литургията на източно православния ритуал;
3. Изследването на славянските редакции на двете византийски литургии доказва, че ЗС преминало историческите изпитания успешно се възприема и днес, което дава увереност да се твърди, че то ще бъде търсено в континуума на църковния живот и от следващите поколения;
4. Доказва се видимото, според свидетелството на литургичните текстове в славянските служебници (от периода XV-XIX в.) и невидимото за молитвения живот на Църквата отношение към светиите, култа към тях и основното им значение в изграждането на живата връзка между Земната и Небесна църква.“

Приемам първия и втория от посочените научни приноси, като считам, че дисертацията на **Милослав Данов Бонов** е действително пръв опит в богословието в България да се обоснове застъпничеството на светиите на базата на изворовия материал от периода XV-XIX.

Темата на научното изследване е дисертационна и актуална. Авторът е прегледал голямо количество литература и работи с извори по темата на дисертационния труд.

Оценявам като сполучлив опитът на автора за догматическо аргументиране на застъпничеството на светиите на базата на Писанието, отците и вселенските събори, както и направения паралел с литургичните извори. В този контекст, считам за много сполучливо използваният в дисертацията анализ на службата на св. Лонгин стотник, паралелите с развитието на проскомидийния чин и използването на примера със св. Лонгин с цел аргументация на застъпничеството на светиите.

4. Критични бележки и препоръки

1. В Дисертационният труд липсва така необходимата за научно изследване от този тип теза или хипотеза, която авторът да изследва и защитава. Вследствие на това трудът е придобил повече описателна форма, отколкото аналитична и изследователска. Текстът на изследването на места е нехомогенен, бих казал дори твърде хаотичен, неподреден, без ясно изразена концепция. Липсва анализ на основните изследователски ядра. Дори известният

текст на св. Йоан Дамаскин за почитта към светиите, не е анализиран, а само цитиран от автора на с.66.

2. Направените изводи в края на всяка глава са необходими, но не винаги добре аргументирани и релевантни на текста в нея. В този контекст в дисертационния труд се срещат някои догматически грешки, които вероятно са резултат на недоразумение. С.39: „**Изводът** е, че човекът е създаден преди всичко за да бъде потребен, полезен“. Авторът използва неподходящо речника на о. Атанасий Бончев. Бог създава човека за общение, а не за да е полезен.

Светостта е предадена по-скоро като нравствена характеристика и подражаване на Христа според Тома Кемпийски с. 39. Християнската святост е следствие обожението на човека и общуването му с Бога. На определени места в текста – с. 26-28, разбирането за светостта е по-близо до протестантския възглед.

С. 39: „**Изводът** е: няма непоискано спасение, но подражанието на Иисус Христос става заповед за повярвалите“. Спасението на човека е даром, човек участва със свободната си воля в процеса на обожението на човешката личност.

Човек не е създаден свят, както твърди авторът на текста с.22-23, а по Божий образ и подобие и както всяко творение – „твърде добър“.

3. В съчинението има използвани абривиатури или съкращения, които се употребяват в основния текст и затрудняват вникването в него. Това не е прието в книжовния български език, както и в писането на дисертационен труд. Неприемливо е съкращаването на ЗС - застъпничество на светиите, да стои в основния текст, ВЛР – Византийски литургичен ритуал, ЛВВ – Литургия на св. Василий Велики.

В дисертационния труд са използвани неправилни, неточни или сгрешени изрази, които би трябвало да се поправят: на с. 58, с. 74 – последния абзац, с. 80, с. 131, с.60: „Църквата през първите векове (не без основание наречена от изследователите Адвентна църква“. Всъщност, Църквата в православната традиция е есхатологична.

5.Заключение

Считам за похвално и за признак на смелост и неподправена вяра желанието за разработване на дисертационен труд в областта на Литургическото и Пастирското

богословие. Въпреки посочените от мен грешки в дисертационния труд, мисля, че той отговаря на необходимите научни критерии за подобен род научни изследвания. Затова заявявам, че ще гласувам положително по процедурата на **Милослав Данов Бонов** за присъждане на ОНС „Доктор” по професионално направление 2.4. Теология.

07.04.2024г.

прот. доц. д-р Ст. Чиликов

София